

Рецензия

за дисертационния труд на доц. д-р **Антоанета Дончева: „Социална и персонална антропия в творчеството на Самюел Бекет”** за придобиване на научната степен доктор на науките. Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки. Професионално направление: 3.1.Социология, антропология и науки за културата (Социология)

рецензент: проф. дфн Владимир Градев

Дисертационният труд „Социална и персонална антропия в творчеството на Самюел Бекет” на Антоанета Дончева си поставя за цел да представи цялостно и да анализира критически отношението между персонално и социално в творчеството на Самюел Бекет. Работата изследва последователно, задълбочено и проблемно творчеството на големия ирландски писател, като си поставя амбициозната цел това да позволи съществени въпроси на съвременната социална и културна теория да бъдат разгледани в нова перспектива.

Нейната работа се вписва в една дълга, но подценявана досега у нас традиция на изследване на сблъсъка на персонално и социално през призмата на отделна личност и творчество. Достатъчно е да спомена работите на Зимел за Данте и Рембранд, на Елиас за Моцарт, на Жирар за Шекспир, на Шаколчай за Леонардо и др.. Особено достойнство на случая е, че Дончева избира модерен класик като Самюел Бекет, чрез когото „тества” или по-скоро пита за възможностите на екзистенциално-херменевтичния анализ да разчете измеренията на персоналната и социална ентропия днес.

Накратко казано, работата на Антоанета Дончева се основава на интензивна дългогодишна работа върху творчеството на Бекет, не

само върху прецизното познаване на цялото негово творчество, но и на неговата връзка с големите идейни течения през 20 век и неговото значение за социалните науки днес. Дисертацията е внушително изследване в обем от 459 с. в четири големи глави, (бих казал по-скоро части поради техния обем и обособеност), които имат съответно по няколко под-глави. Библиографията съдържа цитираните в работата източници: общо 436 заглавия, от които 40 произведения на Бекет (практически всички), и 66 на кирилица и 266 на латиница критическа и допълнителна литературна български, руски, английски, френски и немски и език, която обхваща не просто цялата българска литература (което не е трудно, изследванията за Бекет се броят на пръстите на едната ръка у нас), но и най-значимата англо-езична и световна литература върху творчеството на Бекет, както и много релевантни за изследването философи, антрополози, социолози като Хайдегер и Витгенщайн, Маутнер и Мерло-Понти, Рикъор и Лиотар, Жирар и Хасан и мн. други. Цялата тази огромна литература е подробно и внимателно разгледана и критически оценена с оглед на проблематиката на дисертацията.

За процедурата ще отбележа, че публикациите са по темата на дисертацията, която междувременно излезе и като книга, авторефератът е направен според академичните изисквания и отразява точно съдържанието на работата.

Следва да се изтъкне, че тази дисертация е плод на дългогодишно интензивно занимание от страна на Антоанета Дончева с творчеството на Бекет, на систематичното овладяване на неговото многообразно богатство. Тя е усвоила не само различните жанрове, в които то се разгъва, но и сложните исторически, художествени и идейни контексти, в които твори ирландският писател, живял във Франция, където е протагонист не само в литературния и художествен живот на епохата, но активно участва и социалните и политически процес, особено по време на Съпротивата през Втората световна

война. В тази връзка лично аз бих приветствал една отделна глава, посветена на биографията на Самюел Бекет, която да покаже как се проявяват персоналната и социалната ентропия в неговия живот, как той успява да им противостои, или по-скоро да ги превърне в творческа материя.

Доц. Дончева е проникнала, като никой друг в България, в различните проблематики и предизвикателства на най-големия световен драматург на 20 век, като е успяла най-вече да улови залозите и перспективите, които това творчество дава на философията и обществените науки и в епохата на глобализацията.

Особено ценен е фактът, че Дончева не затваря проблематиката единствено в литературните рамки на творчеството на Бекет. Творбите на писателя, които тя разглежда обстойно и проникновено, в тяхната цялост и взаимосвързаност; ключовите образи и идеи, които извежда от тях, ѝ служат като отправна точка за собствените ѝ теоретични дирения, до които тя стига воден преди всичко от спецификата на изследвания обект.

Съвсем ясно е, че става дума за отстояване и провеждане на собствена изследователска позиция на основата на рефлексивна и критическа оценка на Бекет с цел изясняване на условията на възможност за проблематизирането и днес на теми като ентропията, която е в центъра на вниманието на Дончева, но също и теми като протезна и наративна идентичност, памет и комуникация, език и тяло, мит и ритуал, време и кайрос, винаги през призмата на напрегнатото взаимодействие на персонално и социално, което намирам за едно от основните достойнства на тази работа.

Дисертационното изследване избира да постави акцент върху преживяването в индивидуалния, личен опит на персоналната и социална ентропия, като поставя акцент върху екзистенциалните измерения на драмата на модерния западен човек, на изпълването с

„празнота“ на неговото сърце, което тя прави чрез инструментите на екзистенциалната и херменевтична феноменология.

Самото естество на обекта на изследване изисква да се поставят на обсъждане някои методологически проблеми. При прочита на дисертацията неизбежно възниква въпросът за критериите, въз основа на които Дончева изгражда и преценява епистемологическата и евристичната стойност на предложените от нея модели.

Несъмнено е важно да умножим нашите понятия и модели, с които да мислим разнообразни форми на персоналното и социалното измерение на човешкото съществуване. Обаче, за да не ни отведат те към релативизма на *anything goes*, е нужно внимателно оразмерено и строго концептуално организиране, нужни са т.е. опосредствания, които организират и правят възможна връзката, или както не се бои да пише Дончева „симбиозата“ на изследваните понятия. Намирам, че в това отношение авторката се е справила отлично, което е видно при съизмеримостта и прехода между главите, които правят възможно преминаването от модел към друг. Налице е съизмеримост, да, но и „конфликт на интерпретации“, присъствието на Рикъор, не е случайно в тази работа и едва тогава е възможна симбиозата, която в никакъв случай не е просто идиосинкразия.

Във връзка именно с базисните теоретически и методологически параметри на предложеното изследване бих искал да поставя въпроса за феномена, като съзнавам, че той засяга един от най-спорните и дискутирани въпроси в историята на феноменологията, чиято възловост става причина за обособяването на различни феноменологични поднаправления – това е въпросът за самата природа и от там за дефиницията на феномена. Именно за това такъв херменевтико-феноменологичен подход се нуждае от прецизиране в пункта на феномена. Казано: що е феномен? Феномени ли са обективно наблюдаемите действия или пък някои по-особени и талантиливи хора като Данте, Бейкър, Бекет, или пък герои като Молой,

Мърфи, Естрагон? Феномен ли е най-вече Годо? Разликата между тях по вид ли е, или е някаква друга?

Бих искал да попитам също какво и как може да се противопостави на анихилирането на понятието за човешката природа при Бекет и изобщо в мисленето на автори като Делюз и Лиотар, Барт и Бланшо. Възможна ли е, веднъж преминали след ордалията на „края на играта“, която възвестяват тези автори и мислители, по-адекватна дефиниция за нея и или трябва окончателно да се откажем от идеята за „човешка природа“ в духа на възвестения от Фуко край на човека.

Относно приложимостта на предложените от Дончева модели бих попитал: възможно ли е те да се използват като идеални типове (по Макс Вебер) за анализ на съвременните социални и културни процеси. Ясно е, че става дума за изследователски модели, които не съществуват в чист вид в действителността, но са полезни ориентири за нейното изучаване. Добре, но как художествената проблематика на един автор като Бекет може да се сведе до идеален тип, какви могат да бъдат контролираните и единни процедури за това, с какви средства може да се постигне проверката на постигнатите резултати?

Безспорно, работата на Антоанета Дончева осветлява посредством творчеството на Бекет някои от най-съществените последователности и прекъсвания, както в художествената практика, така и в социалната теория на модерността и постмодерността. Тя проследява възможностите на естетическите, философските, психологическите и социалните идеи на Бекет, които търси да основе върху по-общ епистемологични модели, като същевременно анализира изграждането на основните теми, образи, понятия и техните употреби при ирландския писател, за да реконструира някои от най-значимите обрати в художествените и социални нагласи и рефлексията за обществото, културата и изкуството в модерната и постмодерната европейска култура.

Като достойнство на работата намирам и характерният за Дончева стремеж да стимулира, чрез цялостното и органично представяне на разработването от Бекет на дадена тема, активното отношение на читателя, който се оказва сам въввлечен в жива дискусия по значими естетически, социални, културни проблеми. Така работата прави възможен един увлекателен и критичен диалог с текста и личната позиция на самия автор, това ми дава на свой ред основание да взема за пример и поставя на критическо обсъждане въпроса за мястото на трансценденцията в мисленето и творчеството на Бекет. Авторката показва, че то е иронично и негативно в контраст с това на един Габриел Марсел. Несъмнено, но означава ли това, че Бекет свежда този странен феномен - човешкия живот - до природата и непосредствеността на биологичното съществуване? Или по-скоро изисква от читателя да превъзмогне сигурностите, не само на религиозните догми, но и на *cogito*, да намери процепите в „бетонираните“ основания на модерната *ratio* и тогава, кой знае може би през тях, ще се процедят и капките жива вода на духовността и „основанията на сърцето“. Ала възможно ли е това и без някакво откриване към трансценденцията? За това бих искал да попитам Дончева какво е всъщност мястото на „вярата“ мисленето на Бекет? Сводима ли е тя единствено до вярването, т.е. до регистъра на „привичката“? Не е ли налична в това безспорно най-чисто и ясно „ирландско“ мислене, своеобразна религиозност и духовност, и от какъв порядък, макар тя да не е експлицитно изразена, както е в случая с Йейтс или Бейкър?

Дисертацията на Антоанета Дончева има несъмнено приносен характер за социалните и хуманитарни изследвания в нашата страна и представлява първото, действително цялостно и задълбочено представяне на проблематиката и залозите на творчеството на Бекет на български език. Изследването на доц. Дончева недвусмислено показва ерудиция и широта на изследователския хоризонт, способност

за самостоятелно мислене и новаторство. За това аз убедено ще гласувам за присъждането на званието доктор на науките на доц. д-р Антоанета Лозева Дончева.

14 май 2021

проф. дфн. Владимир ГРАДЕВ